

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Klukon Edittel, Ránki Dezsővel és Ránki Fülöppel

VÖRÖS ISTVÁN

„A sok és rendszeres munka — szinte szerzetesi életet élve — elkerülhetetlen”

Áprilisvégi késő délelőtt, a Városmajor Csaba utcai sarkán találkozunk Mácsai Jánossal. Kicsit előbb érkezem, a templom előtti kis piacon veszek egy téglalakú házikenyeret, berakom a hátizsákomba, megérkezik János, beszállok mellé az anyósülésre, hogy ezen a zenei beszélgetésen megpróbáljak végig így mellette lenni, tőle támogatást kapni. Nem mintha szükség lenne támogatásra, beszélgetőtársainkból árad a segítőkészség, a finom odafigyelés, érzékenység. Egyszóval a nagy művészet. De mire másra is számítottam? Egyelőre elindulunk a Városmajor utcát keresztezve, valahová fölfelé, de olyan utakon, amelyeken még nem jártam. Néha ismerős tereken hajtunk át, utcákat keresztezünk, ám olyan sorrendben, ahogy azok egyszerűen nem lehetnek. Fantáziavilágba megyünk fölfelé? Egy álomba a művészetről. Vagy egyszerűen csak nem szoktam autóval erre közlekedni?

A Farkasréti temetőn is túl járunk már, följebb, beljebb az ismeretlenben, érződik, hogy itt még gyümölcsösök vannak akkor is, ha a helyüket már átvették a házak, keskeny utcák. Ránki Dezsőt és Klukon Editet nem kell bemutatni, állócsillagok a magyar szellemi életben, ezért beszélek helyettük a környékről, ahol élnek. János azt mondja, amikor kiszállunk egy út-öblösödésben, ahol le lehet állítani a kocsit, hogy gyerekkorában egy ismerősének barackosa volt itt. Talán épp Ránkiék házának helyén.

Közben már megnyílt az első kapu, megyünk befelé egy füves szolgalmi úton, kocsibehajtón, a következő kapu mögött feltűnik Klukon Edit. Elegáns. Elindulunk befelé, mivel Jánossal tegeződnek, magyarázat nélkül én is belekerülök a baráti megszólításba. Nyelek egyet. Jobbra előttünk a ház, balkézről a fehér faház. Itt vannak a zongorák?, kérdezem. A ház maga is válaszol. Azt képzelem, hogy Bartók 3. zongoraversenyének zongoraszólama hallatszik ki, na de hát a süket fülem felől van a faház, azt hallom, amit akarok. Most ott Fülöp gyakorol, majd ha elmentek, megmutatom, mondja Klukon Edit. Belépünk a házba. Utoljára Weöres Sándoréhoz érkezve volt hasonló érzésem. Hogy itt! Hogy most valakivel! Akkor a mester beengedett a kertbe egy távnyitóval, de elkerültük egymást az udvaron, úgy jutottunk be a házba, hogy egyszer csak a hangja mögöttünk szólalt meg. Most egy napfényes ebédlőkonyhába lépünk, ami egyúttal könyvtár is, a falon festmények. Az ablakok több irányba nyílnak, és az ajtókon is átlátni. Dezső, gyere!, kiált Edit. Ránki a könyvtárszo-

bából lép elő, leülünk a hosszú asztalhoz, szemben Klukon Edit, mellettem Ránki Dezső, jobbról szemben Mácsai János. Nem rossz társaság. Előveszem a telefonom, János is a magáét, bekapcsoljuk őket, de kiderül, hogy a háziaknak van egy profibb hangrögzítőjük, Ránki Dezső előhossa, három készülék kezd üzemelni. Az asztalon három nagy fatányérban mandula, kesu, nagyobb magok.

Klukon Edit: Készíthetek zöld teát és kávét?

Mácsai János: Kávét.

Vörös István: Zöld teát. Köszönöm. *(Hozzáfogunk:)* Kreatív írást tanítok, így aztán nekem gyakran mondják, hogy az írást nem lehet tanítani. Zenével kapcsolatban ezt persze senki nem mondja.

Ránki Dezső: De mondja.

VI: Na, akkor máris el vagyok tévedve. Én azt hittem, ez a kérdés nem annyira vitatott. Mégis megkérdem, hogyan lehet a zene lényegét, a művészi oldalát tanítani?

RD: Mondd!

KE: Átadod?

RD: Most kezd el, amíg én gondolkodom.

KE: Ha az ember részesülhet abban a kegyelemben, hogy isten-áldotta tehetséggel születik, a későbbiekben leginkább rajta múlik, hogyan segíti kibontani saját szárnyait. Dönthet úgy is, hogy szunynyadni hagyja a lehetőségeit. Gyermekkorunk találkozásai mélyen befolyásolják egész életünk vonulatát, lelkünk mélyén hordozzuk hatásukat. Csodálatos tanítókkal áldott meg a sorsom, hálásan gondolok rájuk. Hogy csak egy példát említsek, az általános iskolában Biczó Judit néni. Művészettörténetet tanított nekünk.

MJ: Én is jártam hozzá, közönséges rajztanár, de rendkívüli ember volt.

KE: Ő mesélt nekünk a görög művészetéről, elmondta, hogy ha a gombát így vagy így vágjuk fel, akkor melyik oszlopfő válik láthatóvá. Azóta is úgy szeletem a csiperkét, shiitakét! Kiskorom óta rendszeresen járok koncertekre. Egyik első, mindent meghatározó élményem Szvjatoszlav Richter zongorajátéka, személyiségének kisugárzása volt. Szavakkal nehezen kifejezhető, amit tőle kaptam, messze túlmutat a csupán zenét illető határon. Fantasztikus tanárok, szülők, művészek kísérek bennünket, de lényegében az öntanítás az, ami-re leginkább támaszkodhatunk. Befolyásolhat egy kiállítás. Esetemben például egy gyűjteményes Seurat-kiállítás. Hazajöttem Párizsból, és éreztem, hogy másképpen zongorázom.

VI: Mi változott az ő hatására?

KE: A transzparencia és aprólékosság, érzékenység és finomság lehetővé teszik, hogy tolakodás nélkül közvetlen kapcsolatot teremthessünk a befogadóval. Közeli a rokonság Dukay Barnabás alkotásával. A gondosság és a tökéletes rend az, ami végtelen szabadságot ajándékoz nekünk. Ugyanilyen hatású volt Monet sorozatképeinek gyűjteményes kiállítása Londonban. Soma látta a legjobban, mert a nyakadban ült végig. A tíz roueni katedrális egymás mellett. Csodálatos, hogy együtt láthattuk. A zsenge-zöld borostyánlevél vagy a szeretettel főzött táplálék is hat a zongorázásunkra.

RD: Visszatérve, hogy lehet-e a zenét tanítani, meg a technika és a zene viszonyára. Szétválaszthatatlan a kettő. A zenélés csak akkor működik, ha a zenei tehetséghez megfelelő fizikai adottságok társulnak, hogy amit elképzelünk, képesek legyünk megszólaltatni, vagy legalábbis megközelíteni. De az az érzésem, hogy ezt lényegében nem lehet tanítani. Csak azt, amire magunktól is rájövünk, ami az egyéniségünkben eredendően benne van. Persze meg lehet könnyíteni a folyamatot, de ez minden.

MJ: A technikában is az öntanítás a végső megoldás? Azt se lehet megtanítani?

RD: Előbb-utóbb mindenki rájön saját magától a megoldásokra. Lehet bizonyos buktatókat kikerülni olyan módon, hogy valaki a tapasztalat alapján megmondja, hogy ez miért van így, miért van úgy, hogy könnyebben megtalálja a célhoz vezető az utat. De az adottság döntő.

KE: Lehet többet gyakorolni rosszul, és lehet egy kicsit kevesebbet, de nagyon jól. A sok és rendszeres munka — szinte szerzetesi életet élve — elkerülhetetlen. Kevés az, hogy „nagy művész vagyok”, kimegyek a színpadra, és aztán ott történik valami. A nagyobb mennyiségű értelmetlen gyakorlásból sem születik sok jó.

RD: Előfordul olyan állapot is, hogy csak nagy erőfeszítéssel szánjuk rá magunkat a munkára. Ilyenkor is nekifogunk persze, és bizonyos idő eltelte után többnyire termékennyé válik a dolog.

VI: Olyan nincs, aki briliáns technikával játszik, de üres?

RD: Van, akinél túltengenek a fizikai képességek és nincs mögötte más. Meg az ellenkezője is gyakori, hogy kiválóan érzi, de nem tudja megvalósítani, mert nem elégségesek az eszközei. Az olyan, akinél mindkettő a legmagasabb fokon van meg, a legnagyobb ritkaság. Például Richter.

VI: Mért akkora legenda ő?

RD: Állítólag utálta az analízist. Két dolgot utált nagyon. Az analízist és a hatalmat.

MJ: Az analízisben kicsit színészkedett, mint oly sok mindenben, mert ha nem is mondta el magának szó szerint, a játékából látszott, hogy milyen hihetetlenül tudja.

RD: De nem úgy, hogy nekiült és kielemezte, hanem egyszerűen átélte, pillanatok alatt átlátta az egészet.

VI: Tőle az analízismentes zeneiséget lehet tanulni?

KE: Ezt nem is nagyon lehet körülírni. Hatalmas felelősséget érzett. Mindig hallható volt a feltétel nélküli szeretet a zene, a zongorázás és az emberek iránt.

MJ: Nem is játszott olyan darabot, amit nem szeretett, egy 24 részes Chopin etűdsorozatból képes volt kettőt kihagyni, mert azt nem szerette.

RD: Nem az összes Beethoven-szonátát játszotta, és nem az összes Sosztakovics-prelúdiumot, a 24-ből csak 16-ot. A többit meg sem tanulta. Sosztakovics haragudott is rá emiatt.

KE: Hála Istennek, sokat járt Magyarországon, rendszeresen hallgathattuk őt.

RD: Egyszer néhány nappal azelőtt szólt, hogy úton Nyugat-Európa felé megállna nálunk, végül húsvéthétfőn délután ötkor a Zeneakadémia kistermében játszott egy tiszta Hindemith-műsort. A terem erre is megtelt.

KE: Néha csak vidéken állt meg.

RD: Győrben például, 1986-ban. Beethoven és Schumann. A Beethoven-koncerten nem volt jó formában, bár a Diabelli-variációkban — a második részben — már igen.

MJ: Azt előtte játszotta Prágában. Ki az még, aki alapvető élményt jelentett számotokra?

KE: Nekem például Callas. A feketelemezeit együtt gyűjtöttük, csak úgy, mint Celibidache és Carlos Kleiber felvételeit. Neked [RD] fontos Furtwängler, nekem ő kevésbé.

RD: Kicsit eltávolodtam én is Furtwängler világától, ugyan most is ugyanúgy érzékelem a nagyságát, de már kevésbé kívánom hallgatni.

KE: Amikor túlcsoordul a szenvedélyesség, az okozhat békétlenséget, fáradtságot a lelkünkben. Több nyugalomra és átláthatóságra van szükségünk, ahogy idősödünk. Celibidache koncertjeiről mindig gyógyultam, jobb állapotban jöttünk haza.

RD: Vele kapcsolatban volt egy ijesztő élményünk. Münchenben voltunk a koncertjén, Brucknert vezényelt csodálatosan. Utána a közönség reakciója egyszerűen félelmetes volt. Tíz percig állva tapsoltak, megszállottként.

KE: Alig vártuk, hogy kimeneküljünk. Szinte rosszul lettünk, de ennek nem a koncerthez, hanem a hisztérikus reakcióhoz volt köze.

RD: Arra asszociáltunk, ahogy annak idején, a 30-as években az a rettenetes világ kialakulhatott.

KE: Talán elgondolkodhatnánk a taps létjogosultságán. Egyszerűen csak rossz szokás, úgy tudom, csak néhány száz éves. Mindig nagyon boldog vagyok, ha el tudom kerülni, és az a meglepő tapasztalatom, hogy a közönség sem hiányolja igazán. A zenei hangok hatásával térhetnek haza, és a taps bárdolatlansága nem mossa ki a fülekből és lelkéből az utórezgéseket.

MJ: Beethoven idejében még a tételszünetben is tapsoltak.

Belép Ránki Fülöp, aki úgy látszik, befejezte Bartók gyakorlását.

KE: Gyere enni nyugodtan!

Klukon Edit föláll, átmegy a konyharészbe, tálal. Fülöp egy látványkonyhához illő tányér étellel telepszik le az asztal konyha felőli végén. A tányéron kukoricakása, csirkehúskockák, párolt kel. Külön edényben saláta. Jó étvágyat kívánunk neki, eszik, hamarosan indulnia kell a Zeneakadémiára. Közben azért ő is részese lesz a beszélgetésnek.

VI: A változó világban megmarad-e a zene exkluzív helye a kultúrában? Egyáltalán megmarad-e a kultúra?

KE: Megmarad.

VI: Mekkora az ideális közönség?

KE: Változik, játszottunk már ötezer személyes teremben is Japánban. A kisebb, intim termeket, templomokat különösen szeretem.

VI: Mik az ideális feltételek?

RD: Hidegben is lehet játszani, csak a zongorabillentyűk is kihűlnek, attól pedig elmerevedik a kezünk.

VI: A zeneoktatás nem engedte el a közönségképzésnek a feladatát?

KE: Amennyiben tovább élhet a zeneoktatás, ha nem is teljesen úgy, mint a mi időnkben, akkor nem reménytelen a helyzet. Az interneten keresztül pedig szinte minden hozzáférhető. Fülöp generációja csak begépele, amit hallgatni szeretne, és válogathat a különböző előadások között. Természetesen az élő koncertet semmi nem pótolhatja.

VI: Egy énekhangot felismerünk. Meg lehet-e ismerni, hogy ki zongorázik?

RD: Néha igen, de legtöbbször csak találgatunk.

KE: Michelangelire például rá lehet ismerni csodálatos billentéséről, a tökéletes hangzásarányokról.

RD: Igen, és sokszor Richterre is. De néha nagyokat tévedünk. Persze jól kell ismerni az illető játékstílusát. Vannak bizonyos emberekre jellemző nüanszok, agogikák, tempók, hangzások. Egy hegedűst felismerni egyszerűbb feladat. Ott egyedibb a hang.

VI: Ugyanez a kérdés karmestereknél is.

RD: A régi zenekaroknál és karmestereknél könnyebb dolgunk van, valaki sokszor évtizedekig ugyanazt a zenekart vezette, volt elég ideje felismerhető stílust kialakítani. Mengelberg vagy Furtwängler.

VI: Akkor van a vendégkarmesterek utazásának egyáltalán értelme?

RD: Nincs. Legtöbbször megy a felszínen a „nagy művészet”, látogatgesztusokkal, és a kevés próba csak arra elég, hogy a koncertre hirtelen összekalapálják a produkciót, de nagyjából ugyanazt csinálja mindegyik zenekar minden karmesterrel.

VI: Ki határozza meg a versenymű előadását, a karmester vagy a szólista?

RD: Azon múlik többnyire, hogy melyikük a dominánsabb alkat. Kondrasin, akivel nagyon fiatalon játszottam Amszterdamban, bejött a művészsobába: Maga hogy akarja ezt csinálni? Mert én így és így — mutatta rögtön, választ sem várva. De aztán mégis alkalmazkodott a koncerten. Egy igazán jó zenész, ha hallja, hogy a másiknak van elfogadható elképzelése, szívesen alkalmazkodik. Muszáj valahogy megalkudni egymással, mert fontos, hogy a darab egységes benyomást keltsen szóvaljon meg.

VI: Kocsis Zoltán karmesterként úgy fogalmazott: lekísérem.

RD: Ő tényleg messzemenően alkalmazkodott a szólistához, még akkor is, ha nem értett egyet vele. Úgy fogta föl, hogy most az ő dolga ez, a szólistáé a főszerep, ő viszi el a balhét.

KE: Nem is nagyon szeretem a „versenyművesdit”, mert általában — feltehetően idő hiányában — a zenekar erre nem azon a színvonalon készül fel, mint a nyitányra vagy a szimfóniára.

RD: Pedig néhány kivételtől eltekintve a szólóhangszer és a zenekar egyenrangú, olyan, mint egy duó. Ha nem így fogják fel, a mű lényege sajnos nem szólalhat meg. Talán a Chopin-zongoraversenyeket kivéve, amit a zenekar ott csinál, az tényleg nem több pusztá kíséretnél.

MJ: Van a Pernye Andrásnak egy érdekes cikke, kétségbe vonja a hangfelvételek megítélhetőségét, csinált kísérleteket, hogy a lemezeket áttette egy másik tasakba és mindenkit meg tudott tévesztetni. Gyökeresen tagadja, hogy az előadás egyáltalán megítélhető felvételekről. Ami érdekes, de nem igaz.

VI: Merrefelé megy a zongorázás?

RD: Elégé abba az irányba, amit a *Virtuózok* című tévéműsor tükröz. Zene közben átkapcsolnak a szülőkre, hogy mit szólnak a gyerekekhez. Kukkoló világban élünk. Az egész műsor a magamutogatást erősíti. És mindezt állítólag a zene népszerűsítése érdekében!

KE: Ez csak a látszat. Nekem megnyugtató az új nemzedék, Soma és Fülöp generációja. Remélem, lesz bátorságuk megalkuvás nélkül képviselni azt a színvonalat, aminek hiányában nem érdemes kultúrával, művészettel, szellemi élettel foglalkozni.

VI: Mennyire lehet bővíteni a repertoárt?

KE: Nagyon szeretnék, ha lehetne bővíteni. Régebbi szerzők művei között is van rengeteg, amit nem vagy alig játszanak. Haydn és Liszt életműve sok titkot rejt még. Szoktál Haydn-miséket hallani, vagy a triókat vagy kvartetteket? A Bach-életmű nagy része sem szerepel a koncertrepertoáron.

RD: Bach mindig a tananyag része volt ugyan, de fontosnak az „előadási darab” számított. De az már sohasem Bach volt, hanem valami nagyobb, romantikus mű.

MJ: Bachnak azt a részét sose felejtették el, ami pedagógiai jellegű volt, de aztán semmi. Őt olyan darab van, ami koncertrepertoáron van ma is.

KE: Hogy milyen műsort választunk, szerkesztünk, az nagyrészt rajtunk múlik. Hacsak nem konkrét darabra szól a felkérés, mert azt vagy elvállaljuk, vagy nem.

MJ: Hihetetlenül megváltozott a zongorázás sport része. 9 évesek Chopint játszanak hanghiba nélkül családi felvételeken. A technikai szint fejlődik?

RD: Szerintem volt ilyen teljesítmény korábban is, csak most azonnal mindenki láthatja ezeket, mert minden felkerül a netre. Persze van ebben is fejlődés, most például sokkal gyorsabban is úsznak, mint 20–30 éve.

KE: És ez jó? Rendszeresen halnak meg sportolók a túlterheléstől, doppingtól.

RF: Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy mások is halnak meg fiatalon, csak abból nem lesz hír.

RD: Én rendszeresen doppingolok koncert előtt, megiszom egy kávé.

VI: Milyen állapotba kell a koncerthez kerülni?

RD: Majdnem mindegy. A lényeg, hogy lehessen pihenni előtte. Hogy végül milyen lesz, az teljesen kiszámíthatatlan. Ha valaki rendszeren felkészül, egy bizonyos színvonalon mindig tud játszani, de volt már kipihenten is rossz, és fáradt állapotban igazán jó. Előfordul, hogy ha nagyon jól sikerül a kezdet, azt gondolom, hú de jól ment, most biztosan

el fogom rontani! És tényleg! Vannak aztán egyéb zavaró dolgok, például a zajt a koncerten én nem tudom kizárni. Az érzékeink kiélesednek játék közben, a fül pedig nem szelektál, nem csak a zenét hallja. Az első sorban valaki mindig lóbálja a lábát, piszkálja a fülét. Legyez. Ide-oda rakja magát.

KE: Bennem a zavaró tényezők nem váltanak ki indulatot, kár lenne eltévedni, és nem a zenével, a hangokkal törődni játék közben.

VI: Olyan történt már, hogy meg kellett állni valamiért?

RD: Volt olyan, egy vidéki koncerten a helyi tévétől valaki fölvetett kamerával a koncerten három percet, ám előadás közben rögtön kezdett elpakolni meglehetősen zajjal. Megálltam, megvártam, amíg végez, távozik, és újrakezdtém a darabot.

RF: Az is számít, hogy a zavaró tényezőkre hogyan reagál a közönség többi része. Ha valaki hosszú ideig bibelődik egy cukorka kibontásával, fokozatosan egyre nagyobb lesz a lepisszegés, méltatlankodás zaja, amely végül a papírzörgésen is túltesz — jobb ilyenkor különös figyelemmel segíteni a zenészeket, ignorálva a kizökkentő faktort.

RD (*kimutat az ablakon*): Azt hiszem, most épít a cinke fészket abban az odúban. Ki-be jár. A harkály nemrég nagy munkával kitágította a nyílást és bele is ment, de nem fészkelte bele. A cinkét most már ötöd-ször láttam bebújni.

VI: Verseny-e a művészet?

RD: A zenei verseny alapján véve hülyeség. Pont a lényegét kérdőjelezi meg. Mit lehet összehasonlítani? Hogy ki mennyit üt mellé? Persze mindez csak egy bizonyos színvonal felett érvényes. És van még egy visszatetsző dolog: a zsűritagok gyakran viszik és nyomják a saját növendékeiket.

MJ: Akkor is befolyásolja a többiekét, ha a saját növendékére nem szavaz.

KE: Azért vannak szerencsés csillagzatok, a 69-es Schumann-verseny neked ilyen volt.

VI: Megelőlegeztem a nemleges választ, hiszen a következő kérdés így szól: Ti a versenyedire nemet mondtok. Lehetséges egy művészházaspárnak szakmai és művészi harmóniát teremteni? Mennyi munka van ebben?

KE: A verseny közénk nem férközött be soha. Eleve úgy indultam, hogy nekem bőven elég Dedit [RD-t] hallgatnom. Másodikos voltam a Zeneakadémián, amikor találkoztunk. Soha nem volt karriervágy bennünk, zongorázni akartunk, nem karriert építeni. Jól látom ezt?

RD: Ennek isszuk is a levét. Úgy nőttünk föl, hogy soha magunkért egy lépést nem tettünk. Már nagyon más a világ.

VI: Ezen a szinten is lehetne még rátenni?

RD: Biztos lehetne, de nem teszünk.

KE: Természetesen normális mederben tartani örült nehéz, és ellentmond a kor fő irányvonalainak. A mi egyéniségünkkel ellenkezik a mai trend, de az jó lenne, ha jönne egy angyal, és elintézné az ügyeinket, képviselné, amit fontosnak tartunk, és nekünk csak zongorázni kellene.

VI: Ezt úgy hívják, hogy menedzser...

RD: A menedzserekkel csak baj van.

KE: Én vágyom rá, hogy legyen egy, és bízom benne, hogy lesz is pályánk utolsó két évtizedében, mert még elég sok feladatot kellene elvégezni.

MJ: Az, hogy nem vagytok nyomulósak, akadályozott meg olyasmiben, amit szerettetek volna, és nem valósult meg?

KE: Nem nagyon, de mégis. Van egy speciális elképzelésünk egy gyerekeknek szóló, sok éven át tartó koncertsorozatról, ami nagyon különbözik attól, amit manapság látni lehet ebben a témában. Talán vár ránk valahol egy partner, aki anyagilag mellénk áll, és a tervünk életre kelhet.

RD: Fenn kell tartani a megfelelő körülményeket ahhoz, hogy dolgozni tudjunk.

KE: A koncertezés az egyetlen lehetőségünk anyagi háttérünk megteremtésére, pedig azzal sohasem tudtam megbarátkozni, hogy honoráriumot kell elfogadnunk a művészetért cserébe. Milyen jó lehetett Haydnnak az Esterházy-udvarban, Barnabás [Dukay] mesélte, hogy a reggel ima után rögtön nekilátott a zeneszerzésnek.

MJ: És 11-kor meg kellett jelennie a herceg előtt rizsporos parókában, egyenruhában, és meghallgatni, hogy aznap este mit akar a herceg. Kétszer herceg elé ugyanazt a szimfóniát? Hát pallosjoga volt! Gondolod, hogy élvezetből írt barytontriókat?

RF: 123 barytontrió!

MJ: Képzelheted, mennyi kedve volt barytontriókat írni! Ebben téved a Barnabás.

(Ránki Dezső nevet.)

KE: Valami biztonságos háttére csak volt. Nekünk ezt annak idején a Filharmónia-szólistaság jelentette. Óriási a különbség mecenatúra és szponzoráció között. Szomorú, mikor pár tízezer forintért egy óriási molinót kell néznünk a pódiumon.

VI: Fülöp, hogy viszonyulsz ehhez a problémához? Vannak terveid erre vonatkozólag: hogyan oldod meg a karrierépítés buktatóit?

RF: Dolgozom, ahogy tudok, és reménykedem, hogy nem minden koncerten kell majd mindig mást játszani. Az utóbbi években szinte folyamatosan olyan sok dologgal foglalkoztam egyszerre, hogy végig sem tudtam gyakorolni egy nap alatt a következő hetek összes játszanivalóját, sőt gyakran a felét sem. Ez egyrészt a tanulóévek remek tapasztalatszerzési lehetősége, másrészt viszont nehezebbé teszi az egyes daraboknál szükséges minőség megközelítését.

RD: Szokolov egy műsorra utazik egy teljes évig, csak azután engedi, hogy a rádió fölvegye. De Richter például a késői korszakában nem is fárasztotta magát azzal, hogy a darabokat kotta nélkül megtanulja, csak hogy minél többfélét játszhasson.

VI: Mennyivel több munka, ha kívülről játsszátok?

RF: Nem több munka, mert az igazán lelkiismeretes gyakorlás bőségesen elegendő ahhoz, hogy minden beépüljön — bár fontos meg-

említeni, milyen könnyen el tudnak sikkadni a fejből gyakorlás és játék során olyan finom szerzői jelzések, amelyek a kottából történő játéknál újra és újra segítenek közelebb kerülni a darab lényegéhez. Mindemellett nagyobb stresszt jelent a koncerten kívülről játszani. Az ember memóriája furcsa játékokat úzhat, így nekem megnyugtató érzés, ha bármikor lehetőség van a kottába való bepillantásba.

RD: Egyszer Dohnányi a Zeneakadémián Beethoven Op. 110-es szonátáját játszotta, de nem emlékezett a fúgatémára. Az ügyelőtől kérdezte meg pódiumra lépés előtt, aki természetesen nem tudta, úgyhogy Dohnányi valami odaillőt improvizált. Ez egy legenda persze, ki tudja, igaz-e. A most már több mint 45 év alatt talán tíz alkalom lehetett, amikor hirtelen teljesen elfelejtettem, mi jön, ilyenkor áthidaló megoldásként játszottam, ami a darabból éppen az eszembe jutott.

KE: Nem véletlen, hogy Richter, Argerich és mások eljutottak odáig, hogy a kottát szerették, nem szégyellték, ha belőle játszanak. Van, amit nehéz így, de van, hogy nem is lehet másképp, például Dukay Barnabás bizonyos darabjait. Dedi olyan fantasztikus kottákat csinált, hogy nincs szükségünk lapozóra sem. Természetes módon együtt élünk a kottával.

RD: Kottából játszani nehéz. A koncerten gyakrabban érzem szükségét, hogy a billentyűkre nézzek, mint gyakorlás közben, emiatt más-kor pillantok fel a kottára, mint ahogy megszoktam, ez pedig megzavar. A kotta egyébként csontváz, és ugyan minden egyes apró csont elhagyhatatlanul fontos benne, de akkor kel életre, ha eljátsszuk.

KE: A kotta mindig inspirál. Gyönyörű is, mint képzőművészeti alkotás. Az az egyetlen forrásunk.

RD: Van egy nagyon szép Ravel-történet. Megírta a balkezes zongoraversenyt Paul Wittgensteinnek, aki pár dolgot megváltoztatva játszotta a darabot. Amikor ezt Ravel dühösen számon kérte, azt felelte, hogy így jobban szól, és különben sem vagyunk rabszolgák. Mire Ravel azt válaszolta: De igen!

RF: A művön és az előadón is múlik, van-e arra lehetőség, hogy az ember hangokat is megváltoztasson. Van olyan mű, ami ezt nem engedi meg. Ha megengedi, az előadónak tudnia kell, mikor mennyit és hogyan változtathat. Ehhez stílusismeret és nagyfokú tehetség kell. Meg improvizációs készség.

RD: Előfordulnak nyilvánvaló kottahibák. Sztravinszkij zongorára készített Petruska-átiratának 3. tételéből például kimaradt két ütem. Szerintem ilyenkor jogos megváltoztatni.

MJ: Vannak az előadóművészetben is korszakok. Mióta hangfelvétel van, azóta ez bizonyítható. 30 évente megváltozik a játékstílus. Van, amikor egzaktabb, van, amikor szabadabb. Hol tartunk most, mi felé megy? A szabadabb, fantáziadúsabb vagy épp egy szigorúbb irányba?

KE: Úgy tűnik, mostanában sokaknak az a fontos, hogy extravagáns legyen az előadásuk. Általában a mű rovására. A darab széthullik, de az emberek imádják a cirkuszt. Talán a szabadságvágyuk manifesztálódik abban, hogy az előadóból az árad: én mindent merek!

MJ: Nincs leírva a kottába, hogy ez ne férne bele.

KE: Nekem nem fér bele. A tiszta konstrukció megörzendő. Nem hamisíthatunk.

RF: A hangfelvétel elterjedése szerintem rossz irányba befolyásolta az előadók hozzáállását. Korábban elméletileg százan ugyanúgy játszhattak egy darabot, ha a játék pillanatában az hiteles volt, akkor elégedettnek érezhették magukat. Én ma is ezt érzem követendőnek. Most, hogy állandóan tudunk viszonyítani korábbi előadásokhoz, sokan kényszeresen keresik az újszerűséget az interpretáció kialakításakor — sokszor a természetesség és a zenei logika rovására.

RD: Az a baj, ha másnak a játékához viszonyítja valaki a saját játékát és nem a darabhoz! A másnak a játékát is a darabhoz kell viszonyítani.

MJ: A közönség ítéletvesztett, marketingfüggő, nem tudja megkülönböztetni azokat az árnyalatokat, amin pedig minden múlik. El is vész a tartalom egy idő után.

RF: Schumann azt mondta, mindig úgy kell játszani, mintha a mesterednek játszanál, függetlenül attól, ki hallgat éppen.

MJ: Titeket nem befolyásol a hagyománya egy darabnak? Iszonyatos hangfelvétel-gyűjteményed van, te magad is mindent felveszel.

RD: Persze, hogy befolyásol, de megpróbálunk függetlenedni. Rendszeresen előfordul, hogy előveszek régen játszott darabokat, és rájövök, hogy mennyi, mára hagyománnyá vált marhaság van bennük, ahogy a köztudatba beivódott. Egyszer Maazellel játszottam Brahms B-dúr zongoraversenyét. Az első tétel vége felé egy szextola-menet indul el hosszan fölfelé, majd visszafordulva gyors nonolává alakul. Rendkívül nehéz, így a legtöbben lelassítják. A próbán, mikor odaérünk, azt mondja Maazel: Itt le szoktunk lassítani. De én nem szeretnék! — mondtam. Igen? Jó! És örömmel beleegyezett. A hagyomány nem eleve jó, nem eleve rossz; attól, hogy valaki valamit valahogyan csinál, még nem zárja ki, hogy az jó legyen.

Folytatódik a beszélgetés, de lassan átúszunk vendégségbe, mi is kapunk Jánossal azokból a gyönyörű ételekből, melyeknek az előbb szemtanúi voltunk, előétel padlizsán, főétel salátával, édesség. Zöld tea után szörp. Fehérbor. Közben Fülöp elindul a Zeneakadémiára, kimegyünk a kisházba, ahol megpillantom az egymás mellett álló három gyönyörű zongorát, a hatalmas kottagyűjteményt. Aztán már a szolgalmi út visz kifelé, a két művész velünk tart a külső kapuig. Mikor leérünk a városba, nem azt érzem, hogy véget ért egy álom, dehogy, hanem azt: legalább egy hely biztosan van itt a városban, ahol a művészet úgy van otthon, hogy nem lehet vitatni, senki se merné, és ez erőt ad. Nekem is, aki igyekszem egy ennél kisebb buborékot magam körül fenntartani, és igyekszem, épp a Ránki családtól tanulva ezt a buborékot kinyitni, és ráteríteni a közönségre. Én húsz emberre, néha százra, ők sokszor ezer emberre, de néha százra se félnek. A minőség a fontos. Sokat kaptam tőlük.